

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Вексель зобов'язує

Суди мають сформувавши єдиний та ефективний спосіб захисту і відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, що стали боржниками за векселями, не підкріпленими зобов'язаннями між сторонами

Анатолій МЕЛЬНИЧЕНКО
юрист Pavlenko Legal Group,
м. Київ
Спеціально
для «Судового вісника»

Становлення та формування вексельних відносин в Україні розпочало свій відлік ще у дев'яностих роках та супроводжувалося прийняттям низки важливих законів і підзаконних актів. Знаковою подією для України стосовно запровадження вексельних відносин стало прийняття Верховною Радою України законів про приєднання до Женевських конвенцій 1930 року, якими було запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, врегульовано деякі колізії законів щодо вексельних відносин.

В умовах сучасних бізнес-процесів роль векселя як фінансового інструменту суттєво зростає, у зв'язку з чим суб'єкти господарювання почали частіше використовувати векселі для здійснення розрахунків між собою.

У межах цієї публікації пропонуємо детальніше дослідити правову природу простих та переказних векселів.

Товарність векселя

Відповідно до загальних приписів законодавства за простим векселем у особи, яка його видала (векселедавець), виникає безумовне зобов'язання сплатити визначену суму грошових коштів особі, на користь якої було видано такий вексель.

У свою чергу, правова природа переказного векселя полягає в тому, що обов'язок стосовно сплати визначеної суми грошових коштів виникає у боржника (трасата) на користь третьої особи (ремітента) за наказом кредитора (трасанта).

Разом із цим необхідно враховувати, що прості та переказні векселі видаються лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари (виконані роботи, надані послуги).

Наприклад, для видачі переказного векселя мають одночасно існувати зобов'язання між сторонами, а саме:

— зобов'язання трасанта перед ремітентом стосовно повернення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи або надані послуги;

— зобов'язання трасата перед трасантом, сума якого має бути не меншою, ніж сума платежу за векселем.

Однак є випадки, коли векселі видаються взагалі за відсутності зобов'язань між сторонами. Такі протиправні дії широко відомі як різновид інструментів рейдерських посягань на активи юридичних чи фізичних осіб.

Алгоритм використання такого інструменту доволі простий та передбачає всього три дії: 1) опротестування приват-

ним нотаріусом емітованого векселя у неплатежі; 2) вчинення виконавчого напису нотаріуса на векселі про стягнення визначеної у ньому суми грошових коштів; 3) ініціювання виконавчого провадження стосовно примусового стягнення грошової суми за векселем, яке супроводжується накладенням арешту на все майно та рахунки «боржника».

При цьому в результаті вчинення таких протиправних дій боржник несе суттєві ризики незаконного позбавлення права власності на майно та/або грошові кошти, розміщені на банківських рахунках у порядку примусового виконання виконавчого напису нотаріуса.

Водночас у так званих боржників виникає гостре питання щодо обрання ефективної тактики захисту своїх прав

вими висновки суду апеляційної інстанції про те, що зобов'язання за векселем має підтверджуватися іншими, крім дійсного векселя, документами. Тобто сама по собі наявність у кредитора векселя презюмує наявність в останнього права грошової вимоги на суму, яка визначена у векселі.

Відтак, наявність такого правового висновку ВС фактично може звести нанівець ефективність такого способу захисту, як визнання векселя не дійсним з підстав відсутності зобов'язань між сторонами.

Водночас поширеною є судова практика, де предметом судового розгляду є вимоги щодо визнання векселів такими, що не мають вексельної сили у зв'язку з наявністю «дефекту форми». ВС, розглядаючи справу № 910/12782/17, у постанові від 18 грудня 2018 року висловив правову

Необхідно враховувати, що прості та переказні векселі видаються лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари (виконані роботи, надані послуги)

та інтересів з понесенням при цьому мінімальних втрат.

Як показує практика, незважаючи на завантаженість судової гілки влади, для захисту законних прав та інтересів так званих боржників частіше використовують саме судовий спосіб захисту.

Судове відновлення порушених прав

Системний аналіз останньої судової практики дає підстави стверджувати, що на рівні Верховного Суду (ВС) ще не сформовано єдиного та ефективного підходу до захисту порушених прав та інтересів так званих боржників, які стали заручниками ситуації щодо видачі стосовно них векселя за відсутності будь-яких зобов'язань між сторонами.

Так, у постанові від 17 травня 2018 року у справі № 904/1169/17 ВС дійшов правового висновку, що чинне законодавство не визначає наслідків недійсності векселів, виданих за відсутності зобов'язань між сторонами. Так, ВС визнав помилко-

практики займають спори, пов'язані з визнанням виконавчих написів такими, що не підлягають виконанню з підстав недоведеності заявлених грошових вимог та відсутності ознак безспірності заборгованості.

Аналіз останньої судової практики свідчить про те, що при вирішенні спору про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, суд не обмежується лише перевіркою додержання нотаріусом формальних процедур і факту подання стягувачем документів, які згідно з постановою Кабінету Міністрів України підтверджують безспірність заборгованості боржника. Для належного розгляду згаданої категорії судових спорів необхідно перевірити доводи боржника у повному обсязі та встановити факт наявності чи відсутності заборгованості у боржника на момент вчинення нотаріусом виконавчого напису. Така правова позиція викладена у постанові ВС від 23 січня 2018 року у справі № 310/9293/15-ц.

Згадану правову позицію треба оцінювати позитивно, адже її можна повноцінно використовувати «боржникам» при оскарженні виконавчих написів нотаріуса, які були вчинені на векселях, обґрунтовуючи свої вимоги відсутністю зобов'язань між сторонами та відсутністю заборгованості.

Варто зауважити, що такі спори розглядаються в порядку господарського чи цивільного судочинства за позовами «боржників» до стягувачів, а нотаріуса варто залучати до участі у справі як третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору. Такий правовий висновок викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 14 серпня 2019 року у справі № 519/77/18.

Окрім того, до подачі позовної заяви або після відкриття провадження у спорі щодо визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, доцільно звернутися із заявою про вжиття заходів забезпечення позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого напису нотаріуса. Своєчасне вжиття заходів забезпечення позову у цій категорії справ унеможливить передчасне звернення стягнення на майно чи грошові кошти «боржника».

Своєчасність виявлення

На превеликий жаль, реалії сьогодення вказують на те, що ніхто не може бути на 100 % застрахований від можливих рейдерських посягань на власні активи, у тому числі стати заручником ситуації з незаконно виданим та нічим не підкріпленим векселем. У такому фокусі ключовим моментом є своєчасність виявлення загрози такого посягання, оскільки саме від цього залежить обсяг втрат, які може понести суб'єкт господарювання, а також складність та результативність дій щодо повернення такого активу. Водночас сподіваємося, що найближчим часом на рівні судів касаційної інстанції буде впроваджено єдиний та ефективний підхід до захисту та відновлення порушених прав суб'єктів господарювання, що стали боржниками за векселями, які не підкріплені ані зобов'язаннями між сторонами, ані документами, що підтверджують наявність заборгованості.